

Svojevrsti, lep okrasek knjigi so ilustracije, slike pokrajine, v kateri se dejanje vrši, ki občutje na nevsiljiv, prijazen način tolmačijo in podčrtujejo.

J. A. Glonar.

Iz naših listov

„Dokumenti slovenske miselnosti po vojski l. 1866.“

Slovenci živimo razkosano. Vsak del ima, kakor se zdi, svoje življenje in svojo usodo. Skušnje enega niso drugemu v korist. Drug mimo drugega živimo. Vendar je ta razkosanost produkt našega geografskega, še bolj pa zgodovinskega položaja. Za njo tiči enotnost, ki pa se ne uveljavlja niti v spoznanju, niti v aktivni reakciji Slovencev na položaj v katerem se nahajamo.

Zgodovinski položaji se za slovenski narod ponavljajo. Tudi ta dejanska kontinuiteta nam ostaja zakrita.

Vzrok je v tem, da v naši zgodovini ni političnih dejanj. Dejstva politične oblasti in borbe za njo ne ostanejo skrita. Kontinuiteta resničnih bojev, oboroženega upora in zmag se ne da zakriti.

Kdor hoče danes odkrivati dejansko kontinuiteto našega narodnega udejstvovanja, jo je deloma primoran iskati v miselnosti. Ni slučaj, da je naslov člankov, katere prinaša nedeljski Slovenec „Dokumenti slovenske miselnosti po vojni l. 1866.“

Ta članek, ki sicer na svoj način zadovoljuje živo našo potrebo in je v tem oziru pozitiven, terja nekaj pripomb.

L. 1866. je leto prve naše narodne katastrofe. Takrat je prvič stekla stalna državna meja preko slovenskega narodnega telesa. Takrat smo izgubili beneške Slovence.

Pred grozečo nesrečo je Einpieler pisal, „...sda se jim (Italijanom) sline oedijo po Dalmaciji, Istri, po Trstu, po Goriškem in južnem Tirolskem.“ Za južni Tirol ne skrbi: „Tu bode prava črna in krvava vojska do poslednjega moža, ako Talijani ne dajo miru. Za južno Tirolsko se ne bojimo, porok so nam tirolski junaki.“ Tudi za Dalmacijo ga ni strah. „Jugoslovanski bratje jih bodo že nabrusili ter jim pokazali, kaj je pravica in resnica: Dalmacija je slovanska in ostane slovanska!“ Za naše kraje pa pravi: „Čas je torej in živa potreba, da se preiskuje in dokáže, ali imajo Taljani pravico do teh dežel.“

Ali je Einspieler čutil razliko med obrambo, katero ve za Tirolce in dalmatinske Hrvate, in ono, ki jo predlaga za nas? Zdi se celo, da se pisec omenjenega članka, iz katerega so posneti gornji citati, g. dr. P-ar, ne zaveda te osnovne razlike ali vsaj, da ji ne pripisuje onega pomena, ki ji gre. Takratni Slovenci so zahteve samo postavljali, za nje pa se niso borili. In še to so bile le zahteve po jezikovni enakopravnosti. V Avstriji so videli svojo državo, katere pravilna politika bi bila, da podpira ta stremljenja po enakopravnosti.

G. P-ar prevzema iluzijo Slovencev iz l. 1866, da je bila takrat mogoča preobrazba A. v federativno državo po vzorcu Švice. Po porazu l. 1866 bi se A. bila morala posvetiti preureditvi v federativno državo po narodnostih

in se posvetiti rešitvi jugoslovanskega vprašanja. Zedinjena Slovenija pa bi bila najmočnejša in najzanesljivejša obrambna postojanka avstrijske države na jugu. Da pa do tega ni prišlo, ker je A. zašla v hegemonistične vode Nemcev in Madžarov. A. je plačala to z m o t o s svojim obstojem. Tako, na kratko povedano, analizira g. P-ar takratni položaj in sledeči razvoj.

Ne gre danes obsojati mišljenja takratnih Slovencev. To bi bilo lahko delo po skoraj sedemdesetletnih skušnjah. Takrat so Slovenci, najbrž res mogli videti svojo bodočnost zagotovljeno „edinole v močni, pravično urejeni avstrijski monarhiji“. Toda če je v danem položaju neka zmota nujna, še ne prestance biti zmota.

Ni res, da je bila preobrazba A. v federativno državo po narodnostih mogoča. Hegemonistična politika Nemcev in Madžarov ni bila zmota, napačna, neka napačna pot, katero da je A. ubrala l. 1866. To je bila nasprotno njena edino mogoča politika.

Država, t. j. vladajoči nosilci in koristniki države, v kateri in okoli katere se je kapitalizem vedno močnejše razvijal, ki pa se je sestavljala iz več narodov s svojimi zaključenimi ozemlji, ti nosilci niso mogli podpirati narodnostne misli, ne da bi sebi izpodkopali tal. Kot zadnjo konsekvenco nosi narodni program v sebi misel narodne samostojnosti. Narodnostno zatiranje je bila za to edina mogoča politika Dunaja proti slovanskim narodom. V tem zatiranju se je Dunaj sicer delil z Budimpešto. Dualizem je bila nujna oblika avstrijske monarhije. Ali boj proti vsem, tudi proti Madžarom, in siguren poraz, ali razdelitev eksploatacijskega ozemlja in materiala.

Nosilec avstrijske države je mogel postaviti za svojo ideologijo samo eno narodno misel. Nemški fevdalci in mladi kapitalisti po posebnem avstrijskem razvoju združeni, so bili premalo močni za izključno hegemonijo. Po drugi strani pa je gotovo ali vsaj verjetno, da ne bi bilo prišlo do takomenovane nagodbe, če bi bila zmagala madžarska meščanska revolucija l. 1848. Kajti tudi madžarski kapitalizem je radi poraza madžarske buržuazije l. 1848 bil ves oklenjen v feudalnih sponah in je bil premalo močan, da bi bil mogel sam prevzeti konkurenčni boj. Poraz madžarske buržuazije je pa omogočil Jelačić. Tako moremo reči, da je podpora fevdalca Jelačića pripravila dualizem in s tem bistveno zavlekla rešitev narodnostnega vprašanja v Avstriji.

L. 1848 so bili tudi narodni interesi slovenskega kmeta absolutno identični z interesi madžarske buržuazije. Toda takrat so Slovenci zbirali gol-dinarje za fevdalca Jelačića. L. 1848 so bili Slovenci kakor tudi ostali južni Slovani res reakcionaren element. Slovenci in avstrijski južni Slovani t. j. vodilne plasti teh narodov niso spoznale socialnega ozadja takratnih bojev, niso vedele, kdo je resnični snovalec A. in kdo je resnični nosilec narodnostnega boja. Odločile so se za Jelačića proti slovenskemu kmetu in torej tudi proti slovenskemu narodu.

Dualizem ni bil „usodna napaka, ki se je prebridko maščevala ob uri odločitve l. 1918 nad državo in dinastijo“. Dualizem je bil najbolj realna, edino realna politika Dunaja. Politika vladajočih je vedno realna. Sentimentalne zaletelosti poznajo samo tlačani. Zato je najbolj prazna oportunistična politika, svariti vladajoče z njihovim lastnim poginom. Če njihova politika vodi do njih pogina, to ni dokaz, da ni realna, ampak da je njihov

konec nujno pogojen po zgodovinskem razvoju. Dokler kot tlačeni svarim, živim še vedno v iluziji nekih skupnih interesov med tlačitelji in tlačeniimi.

S tega stališča gledano so predočevanja Slovencev iz l. 1866 avstrijski vladi, da si redi gada na prsih, če podpira laščino in laško moč v Primorju, vse prej kot znak politične modrosti in dalekovidnosti. Jasno, da ni zameriti takratnim Slovincem, da so tako reševali vprašanje naše narodne celovitosti. Čeprav je človeku grenko pri srcu, da ni bilo takrat nikogar, ki bi bil razumel zgodovinski položaj Slovencev. Vendar je treba vso našo politično mizerijo do dna razkriti in ne danes zapadati v stare napake. —

Te misli so se mi vzbudile ob branju „Dokumenti etc.“. Članek je kljub tem načelnim rezervam, kakor omenjeno, važen in pozitiven. Sprožil je važno slovensko vprašanje. Ima pa tudi druge dobre strani. Poročilo, kako so se Slovenci obnašali dan po bitki pri Kustoci ima n. pr. za generacijo, ki teh stvari ni videla, po svoji groteskni majhnosti, sramotni nepomembnosti sproščujoč vpliv. Kažejo, da razvoja prav nič ne zadržuje in da se ne izplača ob njih žalostiti. Človek širše zadiha in pogleda naprej.

Joža Vilfan.

Kronika

Slovenščino iz slovenskih šol? — Ne, pravi prosvetni šef v Sloveniji; ne, pravi minister prosvete v Belgradu. Tedaj je vse v redu, preplah odveč, in čudno le, zakaj se je slovenskih ljudi polotil nemir, zakaj so se spet „nekaterniki“ zbal za slovenščino, ko pa „v prosvetnem ministrstvu nihče ne misli in ne dela na to, da bi se ukinil slovenski učni jezik in slovenske učne knjige v kateremkoli razredu srednjih šol.“ Komu neki naj bi danes šinila v glavo abotna misel, ukinjati slovenski jezik po šolah? „Ukiniti“ je srbsko hrvaška beseda; mi bi dejali: razveljaviti, odpraviti. Kaj se vam ne sliši čudno, da bi kdo z naredbo kanil razveljaviti slovenski jezik? Samo v glavo nam noče, zakaj se je prosvetni šef v Sloveniji moral najpoprej šele osebno informirati v ministrstvu, potlej je šele izjavil, da so vesti o odpravi slovenskega jezika brez podlage. Kajpak, tisti razpis je že bil, ki ponuja nagrade za spisovanje novih učnih knjig, ki bi bilo z njimi slovensko „narečje“ res „ukinjeno“ Ta razpis tudi do danes še ni razveljavljen. Toda minister je dejal, da slovenska javnost tega razpisa ni prav razumela. I kaj naj bi ga ne bila razumela! Kako pa naj potlej ljudje pišejo knjige po njem, če je tako sestavljen, da ga je mogoče čisto napačno razumeti? Toda naj bo. Zdaj je minister prosvete osebno pojasnil, kako si on zamišlja knjige, iz katerih naj bi se Slovenci učili materinščine. Dejal je namreč, da morajo biti v dravski banovini vse učne knjige za slovenščino sestavljene tako, da obsegajo dve tretjini berila iz slovenske, eno tretjino pa iz srbskohrvaške književnosti; v zameno pa bodo tudi čitanke po drugih banovinah sestavljene tako, da bo v njih dve tretjini berila iz srbskohrvaške književnosti, ena tretjina pa iz slovenske. Seveda s tem še ni pojasnjeno, kako bo z abecedniki in s knjigami za prve razrede srednjih in meščanskih šol. Pa tudi ne, kako bo s slovniciami. Ali bo tudi slovenska slovnica po dveh tretjinah slovenska, po eni tretjini pa srbskohrvaška? Pa vse ostale učne knjige za francoščino, matematiko, prirodopis, itd? Tudi dve tretjini, ena tretjina? V francoskih učnih knjigah